

Franz Kafka: PROCES

ŽIVLJENJE

Franz Kafka se je rodil v Pragi 3. julija 1883 v židovski trgovski družini. Njegov oče Herman je najverjetneje iz prestižnih razlogov, ker se pač kot Žid ni čutil ne Čeha ne Nemca, v glavnem pa vendarle iz želje po socialnem vzponu, spremenil jezik svoje družine in vsi njegovi otroci so bili vzgojeni v nemških šolah. Franz je bil najstarejši sin. Brata Heinrich in Jurij sta umrla že v mladosti. Trem sestram, ki so se rodile pozneje, je bil starejši Franz tuj, le najmlajša se mu je v času bolezni približala, da je med sorodniki postala njegova največja zaupnica. Po končani staromestni nemški državni gimnaziji v Pragi je Kafka sprva želel študirati filozofijo, vpisal pa se je na kemijo, pri tem predmetu je vzdržal le malo časa, enako se je zgodilo s študijem germanistike. Končno je pristal na pravo. Takšna odločitev je ustrezala tudi očetovim željam, saj je bil pravniški poklic prespektiven v administrativnem aparatu avstrijskega cesarstva. Svoja univerzitetna leta je 1906 končal kot doktor prava. Zatem je nekaj časa delal v advokatorski pisarni svojega strica Richarda L"wyja, nato pa opravil še obvezno prakso pri deželni oz. kazenskem sodišču v Pragi.

Pravo poklicno življenje se je za Kafka začelo šele oktobra 1907, ko je začel delati v privatni zavarovalnici Assicurazioni Generali. A zaradi neugodnih delovnih razmer je to delovno mesto zapustil že po šestih mesecih. Od julija 1908 pa vse do konca svojega poklicnega dela je bil potem zaposlen pri poldržavnem Židovskem nezgodnem zavarovalnem zavodu®. V tej službi je dodobra spoznal življenske razmere delavstva. Tako je Kafka tudi v poklicnem življenju, podobno kakor v narodnostnem pogledu, stal na mejni črti dveh svetov, ne da bi pripadal enemu ali drugemu: med svetom delavstva, revščine in materialne stiske, in svetom svojega socialnega porekla, za katerega se ni mogel odločiti, da bi ga zapustil.

Kafka je umrl neporočen, čeprav je vsaj trikrat navezal močna čustvena razmerja. Dvakrat je bil zaročen z Berlinčanko Felice Bauer, a je zaroko vselej razdril. Zelo intenzivna ljubezen ga je nekaj časa vezala na češko časnikarko Mileno Jesensko, zelo inteligentno, a v svojih čustvenih zahtevah povsem nekompromisno žensko: hotela je, da se Kafka svoji ljubezni do nje povsem preda, da se odpove morbidnemu svetu svojega pisateljskega sveta in se odloči za Življenje®. Vendar se Kafka svojemu pisateljskemu delu ni mogel odpovedati. Šele leto dni pred smrtjo je Kafka stopil v srečnejšo ljubezensko zvezo z Doro Dymant iz Berlina, ko se mu je končno le posrečilo pretrgati duhovno odvisnost od svoje praške družine (oče!) in omiliti visoke zahteve, ki jih je do samega sebe in do ljubezni postavljala in tudi želel izpolnjevati.

Zadnja leta življenja so bila zanj polna duševnih in telesnih muk, ki mu jih je prizadejala takrat še neozdravljiva jetika, kateri je podlegel v Kierlingovem sanatoriju pri Dunaju 1924. Pokopan je na novem židovskem pokopališču v Pragi. V oporoki je zahteval, da ne smejo izdati njegove literarne zapuščine, pač pa da jo morajo sežgati. To naročilo je naložil svojemu prijatelju pisatelju Maxu Brodu, ki ga pa ni izvršil, ampak je Kafkova dela (vse tri nedokončane romane, zgodbe, dnevnike, pisma) objavil.

DELO

V literaturi o Franzu Kafki pogosto naletimo na vprašanje, kako da ima to mračno delo prav v današnjem svetu toliko odmeva. Dejstvo je namreč, da je skoraj vse, kar je bilo za bralca v času nastajanja Kafkovih del še grozotna fikcija, za modernega človeka že konkretna realnost.

Kafka sam je izdal le šest drobnih knjig: Opazovanje, Kurjač (1913), Preobrazba (1915), Sodba (1916), V kazenski koloniji (1919), Vaški zdravnik (1919-20), Gladovalec (1924). Ker je njegova literarna zapuščina veliko obširnejša, kakor daje slutiti tisto, kar je sam dal v tisk, ostaja odprto vprašanje zakaj ni objavljaval več. Razlog je najbrz v njegovi želji, da da iz rok le do kraja izpiljena besedila. V prvih letih po njegovi smrti so izšli še trije njegovi romani: Proces (1925), Grad (1926) in Amerika (1927).

Prav zagotovo drži, da je Kafka predstavnik, njegova dela pa izraz krize (pozno)meščanske umetnosti, izraz človekove stiske in strahu v svetu kapitalističnega gospodarstva. Kafka je opisovalec in ujetnik te družbe, njegovi spisi pa umetniška podoba njene izrojenosti in brezizhodnosti. Poznokapitalistična družbena ureditev je oropala posameznika vsake resnične svobode in ga zaradi njegove materialne odvisnosti potisnila v stalno stisko in stalni eksistenčni strah, v tej družbi ni nikakršnih zavezujočih pravil. Značilnost Kafkovega človeka je v tem, da je stalno zaspan in utrujen, nesposoben za vsako odločitev, v najpomembnejših trenutkih odpove in zamudi vsako odločilno priložnost.

Kafkovski človek je iztrgan iz navadnega, normalnega socialnega okolja, zato takšen človek živi v stalnem strahu pred normalnim svetom. Svojega bivanja ne obvlada več. A biti človek pomeni biti stalno dejaven. Ker pa se mu njegova človečnost stalno izmika, mora biti tudi stalno buden, čuječ in na straži, da se mu ne izmakne, saj se sicer nekega dne lahko prebudi kot žival (Preobrazba). V isto vrsto Kafkovih povesti kakor Preobrazba sodi tudi Poročilo akademiji, v katerem poroča bivša opica, zdaj človek (povprečni Evropejec), o svojem nekdanjem opičjem življenju. Povest je groteskna. Še bolj nenavadna in po svoje fantastična, a danes, ko vemo za grozote nacističnih ječ in taborišč, že povsem realistična je povest V kazenski koloniji, med Kafkinimi povestmi mojstrovina posebne vrste. V njej pripoveduje o stroju, s katerim kaznujejo vojake, ki so se karkoli pregrešili

zoper predpostavljene. Problem junaka v romanu Amerika je problem človeka, ki je prispel na prag nove in neznane širjave, kjer se še ne znajde. Propad znanega in nastajanje novega. Bralec se mora do odgovora, ali je novo boljše od starega, dokopati sam. V romanu Grad pride zemljemerec K. v vas pod gradom. Pride od daleč, obljubljen mu je bilo mesto, potem pa izve, da ne more do gradu, da bi dobil dovoljenje za bivanje v vasi in za delo. Vse, kar stori, da bi se približal gospodarju, je zgrešeno, do gradu zanj ni poti. Ves trud je zaman. Svoje tri romane Ameriko, Grad in Proces je Kafka sam označil kot magično trilogijo, kot trilogijo samote. Romani predstavljajo predvsem njegovo negativno izkustvo, ničevost človeškega prizadevanja, podobo človekove samote, neučinkovitega iskanja.

ROMAN ŽPROCES®

Ta roman je Kafka začel pisati že leta 1914, izšel pa je po njegovi smrti leta 1925. Kakor druga njegova dela je tudi ta roman dozivel najrazličnejše razlage. Nekateri vidijo v njem kritiko birokratizma v stari Avstriji, drugi vizijo samote, kakršno doživlja preganjan obtoženec.

VSEBINA ROMANA

Josef K. se nekega jutra zbudi in v njegovo mirno, meščansko, vsakdanje življenje vdre nekaj docela neverjetnega, povsem novega. V sobo prideta dva stražnika in ga primeta v imenu nekega skrivnega sodišča. Povesta mu, da je obtožen, ne povesta pa, česa ga dolžijo. Proti njemu pripravljajo proces. Josef K. je odslej jetnik, vendar tak jetnik, da se lahko prosto giblje, saj sme hoditi v službo, v družbo, na sprehode, na domove svojih znancev in k svojim prijateljicam. Spočetka se mu rodi misel, da to jetništvo ni resnica, ampak potegavščina prijateljev ob njegovem tridesetem rojstnem dnevu. Vendar mora od časa do časa na zaslišanje. Najprej jemlje jetnik vso zadevo nekam površno in lahkomiselnost. Sčasoma pa ga vse bolj premaguje skrivna moč, ki ga je neusmiljeno zagrabila in ga več ne izpusti. Stik s sodiščem mu vzbudi občutek, da so njegove moči šibke. Odslej misli le se na svoj proces, pri delu pa je vse bolj raztresen in vse šibkejši. Počasi izve, da zanj ni oprostitev in sluti, da je obsojen, ne ve pa zakaj. Nekega dne prideta ponj dva črno oblečena človeka. Ukažeta mu, naj gre z njima. Peljeta ga iz mesta v zapuščen kamnolom. Tam položita njegovo glavo na kamen in ga zabodeta. Obsojenec ima občutek, da mu je proces vzel vso življensko dostojanstvo. Preden rablja zabodeta Josefa K., se v daljavi neznan človek skloni z okna daleč naprej in stegne roke, kakor da mu hoče dati poguma. To je kakor Žnamenje neodrešenega človeka, ki hoče od njega rešitve®. Josef K. nesrečno umre, pred smrtjo pa je le dozivel podobo človeškega sočutja in pomoči.

OZNAKA OSEB

Josef K. je bil do tridesetega leta človek, kakršni so bili vsi okrog njega. Njegova služba v pisarni, ki jo je opravljal, mu je dajala občutek, da nekaj je, da živi. Po službi je šel navadno na sprehod, hodil je k svojemu stalnemu omizju, njegova razmerja z ženskami so površna, prazna in brez toplote. Takšno pa je tudi njegovo življenje. K. je premalo močan, da bi pogumno prevzel svojo usodo nase, boji se samote. Zdaj, ko začne proces proti njemu, pa počasi odkriva, da je živel v zmoti in laži. Odkriva, da je sam, okoli njega je vse brezbrizno ali sovražno. Počasi spozna: vse, kar je zunaj njega, je tako, da ga nekako preganja, da je nekako v zvezi s procesom. Josef K. se iz praznega vsakdanjega življenja vzdigne do tega, da prične nekak boj proti najvišjemu sodniku, ki ga nikoli ne sreča in je zanj nedostopen. Povzpne se celo do zavesti, da se ne bojuje le zase, da je pred sodiščem tudi zaradi drugih. Kljub šibkosti čuti v sebi nekako poslanstvo, ker ve: kar se je zgodilo v njem je le posamezen primer in kot tak ne zelo pomemben, a to je znamenje postopka, ki ga začenjajo proti mnogim. Za te stoji zdaj pred sodiščem, ne zase. Čuti, da je njegova naloga pomagati tudi drugim, odkriti mora podkupljivost sodnikov, pokazati, kako to čudno sodišče prijema nedolžne ljudi in začjenja proti njim nesmiseln postopek. Odvetnik, ki se Josef K. po nasvetu zateče k njemu, ga goljufa, ne razodene mu prave narave njegovega procesa, ne posveti ga v resnico, sodišče mu napak predstavlja. Josef odvetnika odslovi, ker čuti, da nič ne koristi njegovemu prizadevanju.

Slikar Titorelli, ki se Josef K. tudi obrne nanj, je oseba, ki ga se najbolj seznanj z naravo sodišča. Slikar, človek umetnosti, je v njegovo skrivnost posvečen in mu odkrije, da resnična oprostitev pri tem sodišču ni mogoča. Pot pelje samo do obsodbe, vendar tudi tu ni upanja.

Trgovec Bloch je v romanu zgled, kaksno ponižanje doživi človek, ki ga dobi v roke ta nevidna oblast: dolga leta prebije v mukah in strahu, iz mreže pa ne more, zato se zdaj plazi kakor pes, oropan človeškega dostojanstva, spremeni se v odbijajočega sužnja.

Tudi duhovnik, ki ga K. sreča v prazni katedrali, mu do kraja ne osvetli njegovega položaja. Ob koncu ga pusti celo še v večji negotovosti in temi. S parabelo o postavi, ki je Josef K. ne razume, mu ne pomaga, da bi jasneje zagledal svoj položaj in da bi zvedel resnico o sodišču, ki ga preganja.

KAFKOV STIL PISANJA

Kafkov pripovedni svet je zaprt in podvržen svoji lastni, a dosledni logiki. Osebe se v okvirih te logike vedejo normalno, vendar so v njih reakcije mehanične, ko da bi šlo za stroje. Tega sveta bralec ne more razumeti, dokler se ne zave, da se giblje v pokrajinah nekega demonskega sveta, ki pa je v bistvu potencialna slika normalnega. Kafkov svet je zato resničen, vendar bralcu in junaku neznan, saj je tudi jezik neustrezno sredstvo opisa sveta in stanj drugačnih od običajnih. V jeziku se Kafka zadovolji z razmeroma majhnim besednim zakladom. Beseda mu mora biti znana, domača, da jo sprejme v svoj stavek.

Značilnost njegovega stila je v tem, da na videz čudne stvari podaja hladno, stvarno, realistično, s tem pa doseže posebne učinke. Uteho za razdvojenost, ki je bila logična posledica razmer, v katerih je odrasel, je dobival edino v opisovanju lastnega psihičnega sveta. Tesnoba Kafkov svet spominja na moraste sanje in ilustrira izgubljenost posameznika v labirintu sveta. Kafko so prezemala občutja tujstva, osamljenosti, tesnobe, kar je vse izhajalo tudi iz njegovega posebnega življenjskega položaja: tujec med Čehi (Nemec), tujec med Nemci (Žid), tujec med domačimi (oče trgovec ni imel smisla za umetnost in sina umetnika), tujec med zdravimi (bolan za etiko).